

Élő víz

Irta Majtényi Mihály

Vérvörös „kipper” nyeli az út porát. Erős, ormótlan jármű, eleje — motorháza — akár a traktoré, hátul azonban a kocsiderék olyan, mint egy szűkülő nagy száj: arra épült, hogy földet, cementet, építőanyagot nyeljen és amit elnyelt, elfuvarozott, egyetlen billenéssel kiadja megint. A gépesítés diadala, száz kubikostalicskát pótol, szállítás is jól használható; most éppen tejet visz nagy kannákból a monostori szövetkezetből a táborba. Fiúk és lányok pattanak fel rá, oldalt, lovaglólülésben, a kannák mellett és elől a sofőrnél, a motor tetején, egész a hűtőig. Türelmes jószág, játszva viszi a nagy emberfűtőt, vérpíros színe még hívogató is: gyertek mlnei többen, elbírlak benneteket.

Ez már a vizek birodalma: amerre haladunk. Az út maga töltéshát, Duna-föltés, a régi csatorna töltése, aztán réti út egészen közel a víz partjához, sok hepe-hupa — a „kipper” széles talpa azonban mindenen átvergődik. Égő lángoló gömböt gurít a nap az égen, mintha nyár dereka lenne, pedig a naptáron szeptember 7-ikét pipálják ki mára az irodák mélyén.

Nádas és vízinövény bőven akad Monostor körül, még pompástol-lazatú aprókócsag is megbuktatja fejét a nád szélén, zsákmány után kutatva; a közeli Dunaágból húzódot erre. Söhajtozó vadászok fegyvercsövet tisztítanak és patronjaik mellől kócsagról álmodnak bizonyára — olyan nehéz találkozni vele. Itt a kipper tetején lovaglólülésben tovahuppanó fiatalok érzéketlenek a ritka látvány iránt. Van nádas és sás, benne béka és madár, mindez természetes díszlet számukra, melynek harmóniáját eszükben sincs megbontani, részekre bontani, különösen úgy, hogy sörétes fegyvert durrogtassanak.

A nagy vizek birodalma ez, amelynek egyszeregye, hogy az ár néha feljön a töltés széléig, terjed és dagad, vissza akarja hódítani mindazt amit az ember elvett, elrabolt tőle. De az ember szívós és makacs s most a harc évszázados birkózásában új szakaszához érkezett: át akarja állítani itt a vizek útját s be akarja fogni egységes vízrendszerbe a hatalmas tájat a Dunától a Tiszáig és onnan, Bánáton át a Dunáig megint.

A monostori tábor a mechanizáció egyik erődje, amelyből kiindul ez a roham.

Hosszú fabarakkok szokott képe; zöldszínű sátrak egész sora egészíti ki a tábort. A sátrak őszre eltűnnek, akkor újabb barakksor tölti be az így támadt űrt és hézagot. Deszkaalkotmányban pompás új villanyge-

nerátor, hatalmas póznákon ötszázas és ezres égők, estére kigyullad a fény és eloszlatja a sötétséget ebben a hajdan elvarázsolt bezdán-zombor-monostori háromszögben, ahová azelőtt csak szúnyogok jártak, lakmározásra s legfeljebb zergeoltas szolgabírák, sörétes puskával. Reggel kocsik zörögtek, földjére igyekvő földművesnéppel, juhászok ballagtak nyájuk után, este pedig örök volt a sötétség.

Mióta kigyulladt itt a villanyfény, az egész táj hatalmas jelenésre vár. Százszor és örökké hallok a szót, hogy nagycsatorna. Duna—Tisza—Duna csatorna. Itt víz majd el az útja, a bezdáni vámpalota alatt lesz a torkolata és innen indul befelé, a középbácskai táj irányába.

*

Három kölyökkutya hancúrozik a felsöpört, tiszta térségen: az elmult váltás emberei nevelték őket és hagyták örökül az utánjövőkre. A távolban valóságos földhegy feketélik.

— Ott arra — mutatják a tábor emberei — ott dolgoztunk, de elhúzódtott a munka másfelé, keletnek, nyugatnak.

Most jó félóra járás mindegyik munkahely, de nem indulunk még arra, előbb lelkileg fel akarok készülni a látványra.

... Másfél évszázad előtt a feudális korban a monostori Duna-ágon a hajdani osztrák armádia fehércabátos katonái és láncrafűzött kincstári rabok vágta ásót és kapát a földbe és megkezdték Kiss József csatornájának ásását. Aztán lepergett közel egy század: nyolcvan esztendő előtt a kapitalizmus toldozgatott és foltozgatott itt s igyekezett minél többet megtenni abból, amit Kiss József alkotott, bőséges profitalkalmat látva a hajdani kezdeményezésben.

Mindez a régmúlté, de az idők mélyén akkor is csodálatos lehetett a kortárs pillantása a készülő víziútra, a csatornára. Most tanu lehetek én is, láthatom a szocializmus gépesített munkájának első nyomait, láthatom hogy alkot maga a nép, láthatom az új nagycsatorna megszületésének első pillanatait. Nem sietek még a földhányás mögé, csak fülelem az esti csöndben a gépzúgást, a rohángászó feherkocsik lármáját, bámulom a nagy fényességet ott keleten, ahol megkezdték az éjszakai váltást a kotrógépek. Innen belülről, az építőhelyről, a ma emberéből kiindulva szeretném megvilágítani ezt a pillanatot.

Kigyullt a villanyfény a tábor műhelyében, cseng a kalapács. A földbesüllyesztett benzinraktárba hatalmas teherkocsiról szivattyúzzák a folyékony hajtóanyagot, a benzint és a naftát. A munkáját elvégzett délelőtti váltás emberei csellengenek; a nagybarakban mormolás: ott tanulnak a fiatalok, az ifjúsági brigád emberei — ezekből kerül ki az új gépkezelő személyzet. Fehérkötös, fehérbóbitás asszony nép, a szakács-sereg a vacsorát készíti. Szállítmány érkezett Bezdán felől, a másnapi ellátás.

— Holnap borjúhúst eszünk — hallok a konyha körül.

A borbélyműhelybe rendre ballagnak szépészetre a brigádisták. A falon kézzel írt plakát értekezletet hirdet estére. S fent az árbócon leng a zászló az esti szellőben — nem kerül le soha onnan, mert 24 órán át dolgozik a tábor, valaki mindig dolgozik: nappal az ásós-kapás-

talicskás sereg éjszaka ezek leállnak, de a gépek és kotrók akkor is dolgoznak, továbbdolgoznak Jupiterlámpák és fényszórók mellett.

*

Olyan ez a kékeszürke nyárvégi alkonyat itt a síkságon, mint az érett, ízes gyümölcs: pillanatok, percek kérdése — tudom — és lepotyog a napszak magas koronájáról, behull az éjszaka ölébe. Benne van az egész táj nosztalgijában az is, hogy lepereg csakhamar a nyárutó is az évszak nagy fájáról és elnyeli a leelkedő ős marcangoló harapása — hogy a napszakok és évszakok egymást nyelik és megadják az idő múlásának örök rotációját. Szerencsére, ezek az emberek itt körülöttem mentesek a köldöknézésnek ettől a fajtájától; munkás a munkán ha alkonyatkor leáll jóízűt vakarózik és megelégedett pillantást vet maga körül az aznapi eredményre. Ezeket egészen másfajta rotáció hajlja és józanságuk jóleső.

— Ma sem maradtunk szégyenben — mondják a munkáról bevonulók és ez többet ér mint egy zsák nosztalgia, akárhogy erőlteti azt rájuk a táj meg alkonyat. Farkasétvággal ülnek vacsorához és beszüremkednek kisebb csoportokban azok is, akik délután pihentek; a fiatalja futballmérkőzést játszott, az öregebbek szurkoltak nekik, de csak kevés izgalommal. „Ezek is a miéink, azok is, kinek szurkolniuk ugyan?”

A frontbrigád most tempós bácskai parasztokból áll. Sztapáriak. Az a falú, amely a tárka és sokféle bácskai ember tengerben már a múltban is igyekezett valamit megvalósítani az ittélő népek festvérségéből, amely csak 1944 óta lehetett maradéktalan valóság. Százéves távlatban őrzi és ápolja ez a falu a szomszédos Doroszlóval a megértő, szegény-paraszti festvérséget szerbek és magyarok között, akár Bécs, Budapest vagy Beograd urai hintettek gyűlöletet közéjük.

Százan jöttek el a brigádba, sztapáriak.

— A fiataljaink másfelé is járnak, az autóúton és Új Beogradban. Dolgozunk otthon is keményen, szövetkezetünk is van. Sztapár nem hagyja magát!

— Hát azt tudják-e — kérdezem — mivégből ez a munka itt?

Talán megbántottam őket, érzem hangjukból a sértődést.

— Ha nem tudnánk, nem jöttünk volna... Volt nálunk előadás a csatornáról több is, megmagyarázták

— Hogy mi a szárazság, azt mi tudjuk legjobban, parasztok — avatkozik bele egy őszhajú öreg. — Mi tudjuk mi az öntözés, azt is tudjuk, én még láttam a régi rizsföldeket Pekla-pusztán, pedig az csak a régi csatorna volt, amelyik a vizet adta hozzá. De ez itt egész tiszányi. Álljon csak oda a mederbe, ahol a kotró dolgozik, majd meglátja. Ez aztán munka! Az ember nem is győzi, csak a gép.

Egyvégből mondja és a néhány szó emberöltöket ölel át. Benne van az egész harc a vízzel és a — vízért. Benne van a száraz, hélsóvány esztendő s óvórgása az eső után, a víz után s hogy megkísérelték már félszázad előtt az öntözést, a rizstermelést ezen a tájon: a régi csatorna azonban nem volt képes megteremteni ezt az öntözést, a kapitalista termelés rendszertelensége még kevésbé. Benne volt az egész öntözési probléma a pár szóban és a csodálat az új, hatalmas víziút iránt.

Víz és öntözés, ez az ami a parasztembert az egészből megfogta. Vagyis a lényeg. A lényeg amiért a csatorna felépül.

Az emberek rotációja itt körülöttem nem a nosztalgiáé. A kihányt kubikról beszélnek. S valami Akermanról.

Akerman... Már délután hallottam ezt a nevet, valami óriás lehet közöttük mert csak úgy hányja a köbmétereket. Hallottam a szót a technikusok száján is, a főmérnök jelentette, hogy Akerman még mindig dolgozik.

A kétséget sürgősen el kell oszlatni. Akerman gép. Óriáskotró. Két testvére is van: Pedershaab és Osgood nevű. Azok fényét látom ott keletnek, most is dolgoznak.

Jár a kanál a sztapáriak kezében. Hogy ők ne tudnák mi a csatorna? Kapájuk, lápátjuk, talicskájuk a kiásott földtől sáros. A földtől amit kihánytak hogy megszülessen a nagycsatorna. A Dunától a Dunáig.

*

Villogófogú fiatal technikus biztosan ül a „klipper” tetején mint a jó lovas. Ő kalauzol.

Kukoricaföldek között kanyargunk, nyári úton, egyenetlen talajon, magasból idelátszik a hatalmas megműszított földterület enyhén kanyargó vonala, bevágások és árkok tarkítják; az egész olyan, mint egy nagy színpad, amelyen most rendezik el a táj kellékeit, a vizet és a töltést. Egy helyen, vagy száz méter hosszú, hatvan méter széles víztábla, partján három óriásgéppel. Mint az őskori szörnyetegek, úgy nyújtják csápjaikat az iszapba. Hernyóalpon nyugszanak, forgatható vagónszerű házikójukban — messziről látni — emberek nyüzsögnek.

A kotró ott vesztegel a vízparton. Az már talajvíz ott az árokban, talajvíz, amely háromméteres mélységben mindenütt jelentkezik. A kotró előbb szárazon kanalazza a földet — vagy kézierővel kubikoltak a dolgozók a mederben, előzőleg — aztán felbukkan a víz és előnti lassan az egész terepet.

Most kezdődik a nehezebb munka: a gép hatalmas csápjá a víz fenekén kotorászik. Karját előbb magasraemeli, aztán hirtelen lecsap a mélybe, a víz színére és sokmázsás ormányát benyomja az iszapba. Utána megint felemelkedik az ormány, feltűnik a tartály és magasbalendül terhével. A kipper — most látni csak milyen fürge — rohanva jön és alááll. Az ormány megcélozza a gépkocsi derekát, pár percig a levegőben kalimpál aztán enyhén leszáll a mélybe s belebillenti tartalmát, a földet, sárat, iszapot a vérvörös kocsiba. Az felbűg és elindul a nehéz talajon, viszi a terhet odébb a cöveksorig, és odaborítja: töltés készül, csatornatöltés a kiásott földből.

A töltés azonban nem a víz szélén van, hanem sokkal odébb. Ott lesz a csatorna partvonala.

Most pillantom csak meg a másik oldalon is a cöveksort, az a másik part. S mi itt botladozunk a hepe-hupás mélységben, a leendő csatorna fenékvonalán. Csak éppen lejjebb kell majd szállni a gépeknek, hét méter mélységbe.

Hét méter mélységig kell kikotorni a földet, az iszonyú sok földet. Hét méter mélységben, 100—120 méter szélességben és 240 kilométer hosszúságban. A Dünától a Tiszáig és onnan megint a Dunáig.

Az ember ott áll a két cölöpsor között, a közepén valahol és érzi milyen kicsiny. Mégis ő valósítja meg az egészet. Az ember és a gép hatalmas összefogása. Kotrógépek egész sora készül gyárainkban, kezelésükhöz szakember kell és hatalmas káder nevelődik. Ifjúsági és frontbrigádok mozgósításával óriási területen lehet előkészítő munkákat folytatni; ez azonban még mindig nem a csatorna.

A szárazkotró-gép csak négy métert képes kiásni, iszapot a mélyből kiemelni, utána megszűnik a tudománya. Új módszer kell, új eljárás ha mélyebben akarunk a földbe hatolni. Ez a hidromechanizáció.

A Szovjet Szövetségben és a nyugati nagy csatornaépítésekénél már alkalmazzák. Lényege egy dupla munkát végző kettős gép, a hidromonitor és a hidrorefuler.

A monitor a vízben dolgozik és egyszerűen szétmálasztja a további három méteres mélységben a talajt — tiszta élő homok az ott a víz fenekén — a szétmált talaj aztán vízzel keveredik. Ezt a fele-víz, fele-sár masszát aztán a refuler hosszú csöveken lassan kiszivattyúzza. Így szűletik meg, nehéz és összetett munka eredményeként a széles csator-

Ez a folyónyi széles meder, az új csatorna jelenti tervszerű egységbe szervezett vízgazdaság elindulását nálunk, ez a vízgyűjtés végzi el új nagy termelési és tájorganizációs szerepét, magyarul: ezzel öntözünk, ezen vezetjük el a belvizeket, hajtjuk az erőműtelepeket — tehát közvetve ezzel világítunk és hajtjuk a gépeket — és ezen hajóznak majd.

*

Volt itt egy legenda a tejjel mézzel folyó Bácskáról és Bánátról. Televényről és acélos búzáról, szép lovakról és kövér disznókról, híres kenderről, komlóról, cukorréparól. A mi emberünk, ha ilyesmit hallott, kissé megmerevítette nyakát és öntelten mosolygott.

Ez az öntelt mosoly jól állt az elmúlt századok emberének, aki mocsárból és pusztaságból valóban nagyot alkotott és teremtett. Munkája viszonylagos jólétet hozott — persze, igazságtalan elosztásban. Nemzetgazdasági szempontból ez a vidék valóban jelentős tényező lett — de senki sem vette észre azok közül, akik öntelten mosolyogtak, hogy tépett dicsőség leveleit nyújtogatják a világ felé. Hogy lendült a kerék és a hajdani állítólagos Kánaán dolgozója egy helyben topogva csak ismétlőmunkát végez, megismétli jobb-rosszabb formában azt, ami örökségként reámaradt. Tartja a termelés színvonalát, de nem jut előre egyetlen lépéssel sem, akár a terméshozam növeléséről, a termelés észszerűsítéséről vagy a termelési költségek csökkentéséről volt szó.

Az új társadalmi valóság hamar kitapogatta ezt a fájó pontot. S fel is vetette mindjárt a kérdést: szabad-e ezt az önteltséget, megelégedést fentartani, szabad-e erre felépíteni új mezőgazdasági termelésünket?

A válasz csak az lehetett, hogy nem.

A közelebbi vizsgálat kiderítette, hogy terméseredményeink európai és világviszonylatban — számbavéve a jó földet — gyatrák, hogy a jó földet még jobbá lehetne tenni; hogy az ember nem harcol eléggé

az elemekkel és nem küzd, elsősorban, a szárazság ellen, — az ármentesítést, azt úgy-ahogy a múltból átvett alkotásokkal valamennyire elvégzi — kiderült, hogy két hatalmas folyónk, amely tartományunkat érinti millió és millió köbméter vizet zúdít át a Vajdaságon, de ez a víz nem a miénk, csak rosszabbik értelmében — amikor rombol. S hogy valójában semmi sem történik annak érdekében, hogy a vízáldás életető erejét a termékenység növelésére használjuk. Pedig ez a két medence, a bácskai és bánáti olyan alapvető klimatikus bajokkal küzd, amelyek szárazabb esztendőkből valóságos sorscsapást jelentenek — ha elfogadjuk ezt a szót és meghajlunk a természet erői előtt. A júliusi forráság ugyanis olyan hőséget zúdít a két medencére, az egész tájra, amennyi az észak-afrikai vidékeknek is elegendő lenne.

Lehet-e ez ellen védekezni?

A kérdés elhangzott, a válasz is hamar: lehet. Megsokszorozhatjuk öntözéssel a terméseredményt, megsokasíthatják a nálunk termelt növény és gabonafajtákat — ez a válasz hozta meg a nagycsatorna tervét. Hogy aztán egy ilyen vízmű, az egységes vízgazdasági rendszer keretében, amelyben az ember korlátlan úra a víznek, energiaforrás és hajózható út is, az természetes velejárója a fejlődésnek.

Egyelőre 180.000 hold földet akarunk öntözni az új csatornával, ez a lényeg. Emelni akarjuk a terméshozamot, azt akarjuk, hogy mezőgazdaságunk az új szocialista rendszerben ne a múlt gyenge munkamódszereiben gyökerező eredménnyel szolgálja a közösséget, hanem nagyvonalú és korszerű fejlődésen menjen át.

Mind ezt el kell mondani annak, aki látja az épülő új csatornát, tanúja a kezdeti, mozgosító munkának. Nem elég elismételni, mint a plakát adatait, hogy 240 kilométer hosszú lesz az új csatorna, hogy száz méter széles és hét méter mély vízágó hőmpolygati a vizet keletnek — ugyanakkor adósunk marad a válasz: miért és mire kell a nagy folyók szomszédságában még egy víziút? S ha látom a dolgozók lendületét, leírom önfeláldozó munkájukat, beszámolólok a küszöbönálló nagy megmozdulásról, a gép és ember összefüggő lendületéről megint csak erre a „miért”-re kell válaszolni.

A nagy dolgok mindig egyszerűek, lényegüket egyszerű átvenni a köztudatba és magyarázni. Azért kell az új csatorna, mert sokkal több termést akarunk, jólétet akarunk. És a mi földünket alapvetően akkor állíthatjuk a korszerű mezőgazdasági termelés szolgálatába, ha öntözünk. Már pedig olyan terület öntözéséhez, mint amennyit tervezünk, rengeteg víz kell, egész folyó, amely éppen nyugat-keleti irányban szeli át földjeinket, kihasználva a gravitációt. Ennyi az egész.

*

Aki a nagy számjegyek és nagy célkitűzések gigantikus arányainak magasságából száll le a rész munkához, a munka kezdeti szakaszában — mintha egy épülő hatalmas palotából csak egyetlen, egymásharakott téglasort látna — rendszerint csalódik. Aki azonban alulról, a fundamentum téglasorának perspektívájából veszi szárnyára a születendő arányokat és apró részekből teszi össze a hatalmas alkotás egészét, annak sokkal tisztább, erősebb, valóságosabb képe van.

Ami itt elénktárul, pártucat kép a csatornaépítésről, néhány gép, párszáz ember, egyetlen tábor élete és eredménye. De a nagy mozgósítás pillanatában egymásbarakhatjuk ezeket a mozaikkockákat az egész csatornavonal mentén, hiszen ilyen lesz mindegyik táborhely élete. Láthattuk ezt a fokozódást az ifjúsági vasútvonalon, az autóúton és sok más munkánál, milyen is ez ha a teremtőlendület ráveti magát ötven és száz kilométerre, mikor egész seregek indulnak harcba, gépek túrják földbe ormányukat; ásó, kapa, buldozser, teherkocsi, hidromonitor — benzín, olaj, villanyáram és főleg az ember, ezersok ember összefognak: ez már a csatorna az igazi nagycsatorna, amelynek vérpörös vonalát annyi sok térképen láthattuk végigfutni. Az már hömpölygő, áramló víz széles ágya maga, partján épülő erőműtelepekkel, széles csatornahálózattal, önlözőcsatornák szövevényével, étellel és valóssággal, mozgással; élő vízzel a csatornaágyban, élő és áramló hullámtengerrel, amelyet alkotóink dolgozóink munkájának eredménye ömleszt a pusztán, a földeken végig.

— A Dunán rakodunk — mondják a kettes frontbrigád tagjai, azok, akik Bezdánban dolgoznak és az építkezési igazgatóság udvarán táboroznak.

A Dunán rakodnak, ezer és ezer barakkalkatrészt, gépet amelyek uszályon érkeztek. Vasútvonal útját kanyarítják, rendes nyomtávú vasútvonalát a monostori építőhely és a csatornatorkolat felé, ezen érkezik majd a teméntelen sok anyag.

A főmérnök elmondja, hogy a Testvériség és Egység útvonalról, az autóútról megkapják az ott felszabaduló gépesítés 60 százalékát. A szakdari tó és a csatorna az induló év két leghatalmasabb közmunkája. A technikus meséli, hogy Potporánynál lehordják a vízváltató dombot, hogy szabaddá tegyék a csatorna útját a Bánátban a Duna felé.

Igen, így alulról, a munkát végzők távlatából a tényleges eredményekből is meg kell konstruálni a kibontakozás arányait. A zágrábi kiállításon tízezrek láthatták azt a száraskotró-típust, amelyet már sorozatosan gyárt a gépiparunk. Láthattuk felvonulni a rotációs földvájó gépet, gépiparunk ötletes találmányát. A Dunán már kipróbálták a hidromonitort és annak komplikált szívószerkezetét, a refulert. És adott jelre talpra állt is az évszak nagy fájáról és elnyeli a leselkedő ősz marcangoló minden, megindulnak a brigádok is az ország leghatalmasabb közmunkájára, a Duna—Tisza—Duna nagycsatorna építésére.

*

Tömeget látok mozogni, egész emberraj dolgozik a pompás nap-sütésben, a dombhegynyi töltésvonalon. Valaki előkerül, a másik utoléri és elhagyja, van aki lemarad. Messziről mozgó pontok csak, a mögéjük hányt föld azonban egyre növekszik. A gépek csikorgó zaja, a motorok puffogása, a kotrók csápkarjának örök emelkedése és süllyedése tempót diktál a rohangászó gépkocsiknak és a tömegnek amely a csatorna vonalat egyengeti. Ezt látom máris.

Öreg juhász ballag ősi kampósbotjával, messze a nyája mögött; amikor szűrt vállára vette hajnalban, még hűvös lehetett. Fejét most arrafordítja, a dolgozók felé és nézi a növekvő domboldalt, amely a

mult héten, mikor utoljára errelegeltetett még nem volt meg. Szeme megszokta, hogy arra a három nyárfa irányban síkság van — most dombhát takarja az egész képet. Megszokta, hogy a szűnyogszigetnek s a Dunaágnak kell kerülnie, ha itatni akar — most víz csillog a mélységben a hajdani síkság helyén — majd itt itathat nemsokára.

Most rajzolják a fájba a csatornavonalat.

Az ember átformálja a fájat, ennyi az egész. Mint ahogy az életet is átformálta.

A mellettünk elbaktató öregjuhász nem gondol arra, hogy amit most lát, az: történelem.

Nem véres csaták emléke — amelynek szintén tanúja lehetett itt, pár év előtt a bezdán—zombor—monostori háromszögben — hanem a békés építésé.

Idehozták a megfélemezett, korlátok közé szorított vizet és tovább ömlesztik a bácskai és bánáti síkságon, hogy éljen, éltessen, hogy életet adjon.